

Nr 36.

Ankom till riksdagens kansli den 14 maj 1924 kl. 11 f. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t
angående ändrade bestämmelser rörande författarrätten.*

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 11, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Sigfrid Hansson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag om författarrättens övergång till staten efter den i lag stadgade skyddstidens utgång med skyldighet för staten att avsätta de vid författarrättens ekonomiska utnyttjande inflytande medel, sedan statens kostnader för utnyttjandet avdragits, till en sjuk- och pensioneringsfond för svenska författare, dels ock förslag till sådana ändringar i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk, som av den sålunda föreslagna lagstiftningen kunde föranledas.

Beträffande de skäl, motionären anført till stöd för sin ifrågavarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I anledning av motionen har utskottet från styrelserna för Sveriges författarförening och Svenska Bokförläggareföreningen fått mottaga två skrivelser, vilka såsom *Bil. A* och *B* finnas fogade vid detta utlåtande.

Enligt lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk *Författarrätten enligt lagen den 30 maj 1919.* hava upphovsmannen till ett litterärt eller musikaliskt verk (författaren) och hans rättsinnehavare uteslutande rätt att mångfaldiga, offentligen uppföra eller eljest på i lagen angivet sätt offentliggöra verket. Denna så kallade auktors- eller författarrätt är, såsom regel, gällande intill utgången av trettionde året efter det, under vilket författaren avlidit. Sedan denna skyddstid förflutit, är envar oförhindrad att fritt offentliggöra verket.

I fråga om äldre verk gälla särskilda bestämmelser. Före 1919 års lag reglerades författarrätten genom lagen den 10 augusti 1877 angående äganderätt till skrift. I fråga om verk, vilkas författare avlidit, innan 1877 års lag trädde i kraft, skall författarrätten upphöra med utgången av år 1927. I fråga åter om verk, vilkas författare avlidit efter det 1877 års lag trädde i kraft men före den 1 januari 1920, skall rätten upphöra, sedan femtio år förflutit efter författarens dödsår. Beträffande rätten att offentligen uppföra dramatiskt eller mu-

sikaliskt-dramatiskt verk må slutligen anmärkas, att, om sådant verk blivit offentligen uppfört före ikraftträdandet av förordningen den 20 juli 1855 angående förbud mot offentligt uppförande utan ägarens tillstånd av svenskt dramatiskt eller för skådeplatsen författat musikaliskt arbete, verket fortfarande må av envar offentligen uppföras.

Skyddstiden sträckte sig enligt 1877 års lag till och med femtionde året efter det, under vilket författaren avlidit. Denna tidsfrist bibehölls även av de sakkunniga, vilka utarbetat det förslag, som ligger till grund för 1919 års lag. I propositionen nr 3 till 1919 års lagtima riksdag nedsattes emellertid skyddstiden till författarens livstid och trettio år därutöver. Genom att sålunda efter en kortare tids förlopp låta envar fritt utgiva författarnas verk åsyftade man att underlätta verkens spridning och att härigenom i största möjliga utsträckning göra dem tillgängliga för folket.

Motionen. Motionären fullföljer genom sitt förslag två syften.

Till en början avser han att bereda författarna ersättning för den rättsin-
skränkning, de lidit därigenom att skyddstiden år 1919 förkortades.

Motionären vill vidare avhjälpa det missförhållandet, att rättsliga garantier saknas emot att sådana verk, vilka kunna fritt av envar utgivas, bliva utgivna i stympad eller eljest förvanskad form. De straffbestämmelser, som i 26 § av 1919 års lag meddelats för det fall att någon vid ett verks mångfaldigande eller offentliga uppförande, utförande eller föredragande förändrar verkets form eller ock saluhåller eller utsprider ett sålunda förvanskat verk, avse nämligen endast sådana verk, till vilka rättsägare finnes, och förutsätta för sin tillämpning åtal av målsäganden. Sedan författarrätten upphört, sakna bestämmelserna sålunda tillämpning. Motionärens andra huvudsyfte är därför att bereda rätts-
skydd även för dylika verk.

Till förverkligande av dessa syften föreslår motionären, att all rätt till litterära och musikaliska verk, som enligt 1919 års lag blir fri, skulle överflyttas på staten. De medel, som genom utnyttjandet av denna rätt tillfördes staten, skulle, efter avdrag av kostnaderna, avsättas till en sjuk- och pensioneringsfond för svenska författare. I egenskap av rättsägare skulle staten hava att vaka över att de verk, som ställts under dess vårdnad, icke bleve förvanskade. Denna kontroll skulle utövas av en kontrollnämnd, vilken skulle tillsättas under samverkan med Svenska akademien och författarnas organisation, Sveriges författarförening.

Beträffande formen för utnyttjandet av den förststatligade författarrätten har motionären icke i vidare mån uttalat sig än att han förklarar, att staten kunde efter anbud och prövning överlåta rätten till visst förlag.

Författarföreningens förslag.

Bestämdare riktlinjer hava i sistnämnda hänseende lämnats i den från författarföreningen inkomna skriften. Föreningen föreslår sålunda i första hand, att en nämnd på tre personer skulle tillsättas, av vilka staten, författarföreningen och Sveriges Bokförläggareförening skulle utse vardera en. Vem som helst skulle, efter ansökan hos nämnden, äga rätt att, såvitt nämnden funne lämpligt och sedan den prövat den sökandes litterära och ekonomiska garantier,

utgiva eller uppföra verk, som övergått på staten. För denna rätts beviljande skulle till nämnden erläggas en viss procent av bokpriset för varje exemplar och av bruttointkomsten av föreställning, där det gällde dramatik. Efter avdrag av nämndens kostnader skulle behållningen överlämnas till en författarnas pensionsfond, som skulle förvaltas av författarföreningen under kontroll av staten. Eventuellt ifrågasätter föreningen såsom en annan utväg inrättandet av ett statstryckeri för, bland annat, fri litteratur.

Liksom den svenska rätten tillerkänner i allmänhet den utländska rätten författaren ensamrätt till sitt verk endast under en begränsad tidrymd, efter vars utgång envar äger att fritt utgiva eller eljest offentliggöra verket. Skyddstidens längd är olika i olika länder. Vanligen omfattar den författarens livstid och femtio år (Belgien, Danmark, Frankrike, Norge med flera länder) eller trettio år (Tyskland, Österrike, Schweiz med flera länder) därefter.

I vissa lagstiftningar förekommer en mellanform mellan den i författarens och hans rättsinnehavares hand monopoliserade utgivningsrätten och den fria utgivningsrätten. Sålunda gäller enligt engelsk rätt, att under författarens livstid och tjugufem år därefter författaren och hans rättsinnehavare äga att ensamma bestämma över utgivandet av hans verk. Under de tjugufem därpå följande åren äger envar att utgiva verket mot erläggande av viss tantiem till författarens rättsinnehavare, och först efter denna tids förlopp blir utgivningsrätten helt fri. Ett liknande system tillämpas i Italien.

Under de senaste decennierna har i flera länder framträtt en strävan att tillerkänna staten viss rätt till den fria litteraturen i syfte att därigenom bereda medel till understöd åt författarna.

Såsom redan i författarföreningens skrivelse framhållits, hava förslag i denna riktning framkommit i Frankrike och i Tyskland.

I Italien föreligger ett förslag, vilket innebär, att efter utgången av den författarna och deras rättsinnehavare tillförsäkrade skyddstiden författarrätten skulle övergå på staten; envar skulle äga att mot erläggande av viss tantiem till staten utgiva eller uppföra sådana verk, till vilka staten erhållit författarrätten.

Av särskilt intresse är i detta sammanhang ett nyligen till det norska kyrko- och undervisningsdepartementet av en kommitté avlämnat preliminärt utkast till »lov om vern for åndsverker». I detta utkast, som avser såväl litterära och musikaliska verk som verk av bildande konst, meddelas, bland annat, följande bestämmelser. Ett verks upphovsman och hans rättsinnehavare tillerkännas ensamrätt till verket, intill dess femtio år förflutit efter upphovsmannens dödsår. Därefter övergår rätten till staten. Det ekonomiska utbyte, staten erhåller genom verkets utnyttjande, skall tillföras en fond för främjande av den andliga produktionen och understöd åt den andliga produktionens män och deras efterlevande. Vid de avgöranden, vederbörande departement enligt förslaget i olika avseenden har att träffa, skall det biträdas av ett sakkunnigt råd, representerande den andliga produktionens olika grenar. Dessa sakkunniga skola vara oavlönade.

Författarrätten enligt utländska lagar och reformförslag.

Frågan i vilken ordning staten skulle tillgodogöra sig de verk, som ställts under dess vård, belyses av en vid utkastet fogad reservation. I reservationen föreslås följande tillägg till bestämmelsen om att utbytet av auktorsrätten skall tillföras den ovannämnda fonden: »Detta utbyte består av de avgifter, som erläggas till staten av dem, som på ansökan erhålla tillstånd att i förvärvssyfte utnyttja denna auktorsrätt. Sådant tillstånd kan icke nekas norska medborgare och kan icke meddelas någon med ensamrätt. Avgiften skall vara lika för alla — även för staten, om den själv vill utnyttja rätten — och beräknas till 3 % (en låg procentsats) av bokhandelspriset per sålt eller tryckt exemplar av verket.»

Även i Danmark pågå för närvarande arbeten för revision av bestämmelserna rörande auktorsrätten. Något lagförslag torde emellertid där ännu icke hava blivit framlagt.

Utskottet.

Rörande betydelsen av författarnas kulturuppgifter kan endast en mening råda. Såsom skapare av kulturvärden, vilka komma hela folket till godo, kunna författarna med rätta göra anspråk på statsmakternas stöd. Att författarnas ställning här i landet är bekymmersam är emellertid en allmänt känd sak. Delvis beror deras svåra ställning på förhållanden av mera allmän natur, såsom själva arten av deras verksamhet, vilken endast mera sällan tillförsäkrar dem en stadigvarande inkomst. Delvis beror den åter på mera speciella förhållanden, bland annat därpå, att kretsen av de personer, vilka på originalspråket kunna taga del av svenska författares verk, är synnerligen begränsad. Under de rådande depressionstiderna hava de ekonomiska svårigheter, med vilka författarna hava att kämpa, framträtt med särskild skärpa.

De anförda synpunkterna låta det framstå såsom en angelägenhet av synnerlig vikt, att frågan om åtgärder till förbättrande av författarnas ställning upptages till allvarligt övervägande. Närmast torde härvid böra undersökas, huruvida genom förändrade bestämmelser rörande författarrätten ökat stöd kan beredas åt den andliga produktionen och dess målsmän.

För denna frågas bedömande är det av grundläggande betydelse att icke ensidigt ekonomiska synpunkter anläggas. Liksom det är ett kulturintresse, att författarna vinna ett tillfredsställande utbyte av sina verk, är det å andra sidan ett kulturintresse, att verkens spridning främjas på sådant sätt, att de komma även den mindre bemedlade delen av befolkningen till godo. Dessa syften söker den gällande lagen på det sätt förena, att författarna och deras rättsinnehavare visserligen under viss tidrymd tillerkännas rätt att ensamma bestämma över verkens utgivande, men att utgivningsrätten därefter skall stå öppen för envar. Ett fullständigt uppgivande av denna grundsats synes utskottet icke böra ifrågakomma. Ej heller finner utskottet tillräckliga skäl föreligga att i fråga om längden av den tid, under vilken författarna och deras rättsinnehavare tillerkännas monopolrätt, frångå den gällande rättens bestämmelser.

Däremot anser utskottet närmare övervägande böra ägnas åt motionärens förslag, att staten ur avkastningen av den fria litteraturen skulle bereda medel till understödjande av svenska författare. Detta förslag äger för närvarande sär-

skild aktualitet därigenom att den 1 januari 1928 en stor del av den klassiska litteraturen blir fri. Om staten i kulturens intresse gör anspråk på en del av de värden, som det då står envar fritt att ekonomiskt tillgodogöra sig, ligger häri icke någon kränkning av enskild rätt. Sedan skyddstiden gått till ända, har nämligen författarnas och deras rättsinnehavares rätt definitivt upphört, och andra rättsägare, vilka genom statens ingripande skulle kunna kränkas, finnas icke. Visserligen har mot en dylik åtgärd anmärkts, att det vore oriktigt, om genom statens ingripande avkastningen av en författares verk tillgodofördes andra författare i stället för hans egna arvingar. Men häremot må erinras, att för närvarande inkomsten av fri litteratur varken kommer de förra eller de senare till godo utan tillfaller dem, som utgiva verken. Vill man åstadkomma en ändring härutinnan, tala tydligen de kulturella skälen med helt annan styrka för en sådan förändring, varigenom dessa inkomster tillgodoföras dem, vilka själva på samma andliga område utfört en kulturgärning, än för en förändring, varigenom även efter den långa skyddstidens utgång inkomsterna av verket tillgodoföras personer, som endast kunna stödja sina anspråk på släktskap med verkets upphovsman.

Om sålunda åtskilligt talar för motionärens förslag, kan dock icke förbises, att dess praktiska genomförande möter betydande svårigheter. Ett statsingripande, vilket skulle betunga litteraturen med kostnader, som äro ägnade att hämma dess spridning, måste under alla förhållanden undvikas. En dyrbar organisation får därför ej ifrågakomma. Ej heller få anspråken på ekonomiskt utbyte ställas för högt. Utskottet måste därför taga avstånd från tanken, att utgivningsrätten skulle utövas genom ett statsförslag eller av staten utlämnas till den högstbjudande.

Mindre betänkligheter torde möta mot en begränsning i så måtto av rätten att utgiva fri litteratur, att dess utövande göres beroende av att viss på förhand bestämd avgift eller del av inkomsten erlägges till staten. Sättes detta belopp lågt och utgår man därjämte från grundsatsen, att utgivningsrätten icke bör tillerkännas något förlag med ensamrätt, synas de viktigaste av de fördelar kunna vinnas, som äro förbundna med den helt fria utgivningsrätten. Innan en sådan anordning godtages, måste emellertid utredning verkställas beträffande vissa hithörande frågor. Sålunda är till en början påtagligt, att icke alla verk kunna bära en avgiftsplikt. Det måste därför närmare undersökas, i vilken utsträckning och i vilken ordning undantag bör göras från avgiftsplikten. Vidare måste klarhet vinnas rörande storleken av de belopp, som genom införandet av avgiftsplikt kunna påräknas, och beträffande de organisatoriska åtgärder, som för systemets genomförande äro erforderliga. En sådan utredning, vilken dock icke lämpligen kan åvägbringas genom utskottets försorg, synes med hänsyn till ärendets vikt vara önskvärd.

Utredningen torde emellertid icke böra begränsas till de i det föregående berörda spörsmålen, utan den frågan synes jämväl böra upptagas till övervägande, huruvida ej, för att ernå det här uppställda syftet, även andra utvägar stå till buds, vilka kunna komma till användning vid sidan av eller, tilläventyrs, i stället för den ovan ifrågasatta.

Sedan åtskilliga år utgår ett anslag av 20,000 kronor årligen till understöd åt inhemska skönlitterära författare av utmärkt förtjänst. Enligt ett kungligt brev den 11 december 1863 disponeras vidare ett belopp av 6,000 kr. av det Svenska akademien beviljade anslaget till honorar åt vittra författare av utmärkt förtjänst, vilka av dylikt understöd kunna vara i behov eller ock företrädesvis till understöd åt yngre, mindre bemedlade personer, som visat mera framstående anlag för litterär verksamhet. Ehuru givetvis ur statsfinansiell synpunkt åtskilliga betänkligheter kunna göras gällande mot en anslagsökning, torde dock prövningen av en sådan utväg icke böra anses falla utom ramen för den utredning, varom här är fråga. Betydelsen av författarnas kulturgärning och de stora ekonomiska svårigheter, med vilka de hava att kämpa, särskilt då sjukdom och framskriden ålder berövat dem deras förvärvsmöjligheter, låta det framstå såsom befogat, om en närmare undersökning ägnas även möjligheterna att öka författaranslaget i syfte att bereda medel till understöd åt sjuka eller ålderstigna författare av utmärkt förtjänst.

Vid utredningen torde vidare böra upptagas frågan om lagstiftningsåtgärder till förhindrande av att den fria litteraturen utgives i förvanskad form. Att sådana bestämmelser saknas, synes utskottet vara en brist. Därest utredningen leder till att författarrätten anses böra efter skyddstidens utgång övergå på staten, synes härigenom även frågan om rättsskyddet i det väsentliga vara löst. Även om denna utväg icke anlitas, torde emellertid möjligheter finnas att bereda rättsskydd åt den fria litteraturen. Sålunda vore det tänkbart, att åt någon av statens myndigheter eller lämplig enskild organisation uppdroges rätt och skyldighet att övervaka utgivningen av den fria litteraturen och beivra missbruk därav.

Spörsmål, likartade med dem, som uppkomma i fråga om litterära verk och deras upphovsmän, möta även på musikens och konstens områden. Av den utav utskottet förordade utredningen torde få bero, huruvida jämväl i sistnämnda avseenden åtgärder i detta sammanhang böra vidtagas.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av förevarande motion i skrift till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida genom ändrad lagstiftning rörande författarrätten eller annorledes medel lämpligen kunna beredas till understöd åt sjuka eller ålderstigna författare av utmärkt förtjänst, ävensom huruvida skydd kan beredas åt sådan litteratur, till vilken rättsägare ej finnes, mot åtgärder, som i 26 § av lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk omförmälas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 12 maj 1924.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Hederstierna*, *Edw. Larson**, *Akerman**, *K. G. Westman*, *Klefbeck*, *Sandegård*, *P. E. A. Jonsson* och *J. O. Karlsson**;

från andra kammaren: herrar *Pettersson* i Södertälje, *af Ekenstam*, *Strid**, *Leo**, *Johansson* i Brånalt, *Billqvist* och *Carlsson* i Mölndal.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

dels av herr *Hederstierna*, som, med instämmande av herr *J. O. Karlsson*, anförd:

»Då för 5 år sedan den nu gällande lagen om litterär äganderätt infördes, blev mot dem, som ansågo sig böra taga hänsyn till författarnas och deras arvingars rättigheter, framhållet, att vida tyngre än dessas rättigheter väge allmänhetens rätt att bliva delaktig av de verk, författarna efterlämnat. Detta betraktelsesätt synes numera vara bortglömt. Nu gäller det icke längre allmänhetens intresse utan nu skall man i stället tänka på de för varje tid levande författarna såsom arvtagare till de avlidna. Vilka dessa, som frambringat verken, skulle, om ett val finge göras, önskat såsom arvtagare, antingen under kanske ömmande omständigheter levande descendenter eller under samma förhållanden existerande författare, som kanske på det allra skarpaste förfäktat åsikter, rakt emotsatta den avlidne författarens, det frågar man icke efter. Det är författarskråets intresse såsom sådant, som skall tillvaratagas, icke vare sig den avlidne författarens eller allmänhetens. Den bärande tanken i den nu gällande lagen, att allmänheten efter ett visst antal år skall på så billigt sätt som möjligt bliva delaktig av de avlidnas verk, den tanken synes numer alldeles ha bortglömts och ett helt annat intresse sticker i stället upp huvudet.

Då jag för min del icke kunnat ansluta mig till denna nya åsikt, får jag hemställa,

att den ifrågavarande motionen icke måtte till någon åtgärd föranleda.»

dels av herr *af Ekenstam*, som yttrat:

»Då ett genomförande av den lagstiftning, som med utskottets skrivelse åsyftas, innebär ett frångående av de principer, som på detta område hittills varit gällande, och vilka jag anser riktiga, och då dessutom för tillämpningen av denna lagstiftning krävas anstalter, som bliva så kostsamma, att den avsedda behållningen antagligen endast blir obetydlig, har jag ansett, att utskottet bort avstyrka motionen.»

dels ock av herrar *Sandegård* och *Billqvist*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

»Utan tvivel framstår det såsom en angelägenhet av synnerlig vikt, att frågan om åtgärder till förbättrande av författarnas ställning upptages till allvarligt övervägande.

Liksom det är ett kulturintresse, att författarna vinna ett tillfredsställande utbyte av sina verk, är det å andra sidan ett kulturintresse, att verkens spridning främjas på sådant sätt, att de komma även den mindre bemedlade delen av befolkningen till godo. Dessa syften söker den gällande lagen på det sätt förena, att författarna och deras rättsinnehavare visserligen under viss tidrymd tillerkännas rätt att ensamma bestämma över verkens utgivande, men att utgivningsrätten därefter skall stå öppen för envar. Ett uppgivande av denna grundsats synes utskottet icke böra ifrågakomma. Ej heller finner utskottet tillräckliga skäl föreligga att i fråga om längden av den tid, under vilken författarna och deras rättsinnehavare tillerkännas monopolrätt, frångå den gällande rättens bestämmelser.

Motionärens förslag, att staten ur avkastningen av den fria litteraturen skulle bereda medel till understödjande av svenska författare, anser sig utskottet icke kunna biträda. Ett statsingripande av ifrågasatt art skulle enligt utskottets mening utan att i någon väsentlig mån för författarnas vidkommande tillgodose de syften, som av motionären därmed avsetts, sannolikt däremot betunga litteraturen med ökade kostnader och således komma att gå ut över den litterärt intresserade, bokköpande allmänheten. Vad angår önskvärldheten av kontroll över utgivningen av fria litterära verk mot deras stympning och förvanskning torde statliga lagstiftningsåtgärder vara av mindre betydelse än det inflytande, som opinion och litterär kritik kunna utöva. En påkallad åtgärd — delvis i motionens syfte — synes utskottet däremot vara ett avsevärt höjande av det årliga statsbidrag till understöd åt inhemska skönlitterära författare av utmärkt förtjänst, vilket f. n. utgår med allenast 26,000 kronor.

Utskottet, som av vad motionären anfört icke övertygats om lämpligheten och framkomligheten av i motionen angivna vägar, finner sig alltså böra hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Bilaga A.

Sveriges författarförenings styrelse, som i skrivelse av 2 febr. 1924 anmodats att till 1:sta laguskottet inkomma med yttrande över herr Sigfrid Hanssons motion av 15 jan. 1924 om ändring i lagen om rätt till litterära och musikaliska verk, har härmed äran avgiva följande utlåtande.

Enligt inom alla kulturstater gällande rättsuppfattning är grundvalen för den litterära och artistiska äganderätten (av oss i det följande kallad skaparrätten) dubbel, pekuniär och ideell. Den vill nämligen icke allenast tillförsäkra arbetaren frukterna av hans arbete utan även tillgodose berättigade anspråk på att hans alster icke av en oskicklig eller illvillig utgivare offentliggöres i en form, som han icke själv godkänner. Det intresse, som skyddas, är sålunda både förmögenhets- och personrättsligt.

Utgående från denna grundläggande uppfattning angående skaparrätten anse vi, att varje intrång i denna rätt bör undvikas, där icke fullgiltiga skäl föreligga. Under alla omständigheter bör intrång icke ske, när direkt skada för skaparrättens innehavare i fråga om den ovan berörda dubbla grundvalen kan påvisas.

Motionären, herr Sigfrid Hansson, framhåver i sin motion, att genom den senaste lagändringen angående skaparrätten författarna tillskyndats ekonomisk skada genom skyddstidens nedsättning från 50 till 30 år.

Författarnas ekonomiska skada.

Häri ge vi honom fullständigt rätt. Det är nämligen självklart, att om författarrätten har något ekonomiskt värde strax före, vid eller efter författarens död, då uppgörelse träffas med förläggaren, denne betalar mindre för skaparrättens övertagande under en tid av 30 i stället för 50 år.

En annan fråga är om det visat sig att skaparrätten överhuvud har något ekonomiskt värde efter författarens död.

Till ledning för bedömandet härav torde ett par sakförhållanden böra påpekas.

I fråga om till att börja med våra klassiker möter det stora svårigheter att fastställa exakta summor för värdet av alla utgivna upplagor. De enda, som torde kunna framlägga riktiga värdesummor, äro förläggarna.

Författarföreningens styrelse har dock sökt att med ledning av Svenskt boklexikon och Svensk bokkatalog från tiden 1830—1923 göra en approximativ beräkning för ett mycket belysande fall.

Under sagda tid 1830—1923 ha Bellmans skrifter utgivits i 47 olika upplagor till högst varierande pris. I de fall, där upplagorna utkommit på samma förlag, måste man dra den slutsatsen, att samtliga upplagor före den sista blivit slutsålda. Upplagorna ha utkommit dels häftade, dels bundna. Antar man, att i medeltal 1,500 ex. av de häftade och 500 ex. av de bundna upplagorna sålts (vilket antagande enligt fackmäns uttalande snarare understiger än överstiger verkligheten) kan man med ledning av priserna för de olika upplagornas exemplar beräkna bokhandelsvärdet av Bellmansupplagorna till 465,290 kr.

Fallet Bellman.

Efter nutida fördelningsprinciper borde bokhandlarna härav haft c:a 33 % eller 153,546 kr., författarens rättsinnehavare c:a 16 % eller 74,446 kr. och bokförläggarna resten 51 % eller 237,298 kr.

I verkligheten har naturligtvis en annan fördelning skett, så att allra största delen av förtjänsten stannat hos förläggarna.

Vad Bellmans arvingar erhållit är för oss okänt. Tydligt är emellertid, att Bellmans skrifter visat sig ha ett stort ekonomiskt värde efter författarens död.

Som bekant dog han i armod och lungsot år 1795.

Nu kan man naturligtvis invända, att Bellman är ett undantagsfall. Men då det här gäller att undersöka om påståendet är riktigt, att en författares skrifter kunna ha något ekonomiskt värde i Sverige efter författarens död, utgör fallet Bellman ett ofrånkomligt bevis för riktigheten av detta påstående.

Mot fallet Bellman skulle möjligen kunna invändas, att det ligger så långt tillbaka i tiden att det icke är tidstypiskt.

Låt oss då taga några tidstypiska fall för frågans belysande.

*Fallen
Strindberg
och Fröding.*

Icke långt före Strindbergs död betalade en förlagsfirma för rätten till Strindbergs verk enligt uppgift i tidningarna en summa av 200,000 kr. Sedan dess ha Strindbergs arvingar ytterligare fått c:a 100,000 för andra upplagor.

Dessutom är att märka, att efter Strindbergs död uppförandet av hans dramatiska verk inbragt avsevärda summor.

Efter Strindbergs död, år 1912, och tills nu ha icke mindre än 29 Strindbergs-pjäser — repriser eller premiärer — givits endast i Stockholm. Läggas här till alla landsortsuppföranden, uppgår antalet föreställningar till över 1,000 st. Författarhonoraret räknat efter sedvanliga 8 % bör ha för dessa föreställningar uppgått till minst 30,000 kr.

Strindbergs verk vid dödsfallet kunna således anses haft ett värde för arvingarna av c:a 330,000 kr.

Enligt upplysningar från fackmän lära Frödings verk omkring tiden för hans död att döma efter sedan skedda avräkningar haft ett värde för arvingarna av c:a 500,000 kr.

De tre nämnda författarnas verk kunna således anses haft ett författarrättsligt minimivärde efter författarens död av minst 907,446 kr.

Starka bevis föreligga alltså för det uttalandet, att avlidna svenska författares verk kan ha ett mycket stort ekonomiskt värde. Att vi icke vilja utsträcka detta påstående att omfatta alla svenska författares efterlämnade verk är självklart.

Till dessa anförda värden komma även de oberäknade i fråga om översättning och bearbetning i olika avseenden såsom dramatisering, filmning o. s. v.

Den ekonomiska skadan för författarna och skyddstiden på 50 och 30 år.

Staten har även insett och behjärtat detta, i det att i lagen om skaparrätten stadgats en viss skyddstid efter författarens död.

Fallet Bellman visar emellertid att även om lagen om skaparrätten funnits tidigare den icke skulle förmått tillvarata arvingarnas intressen med en skyddstid på 50 år.

Med stöd av förut anförda siffror kan man nämligen beräkna, att den approximativa förlusten för Bellmans arvingar även med en skyddstid av 50 år skulle uppgått till 78/93 av 74,446 kr., eller 62,439 kr. Detta utan hänsyn till svängningarna i Bellmans popularitet och därav ökad eller minskad försäljning av hans verk.

Vid hela denna frågas bedömande måste man nämligen komma ihåg, att med de oberäknliga svängningar som en författares popularitet kan undergå efter hans död det är vanskligt att säga, hur framtiden kommer att ställa sig till nu levande författares arbeten. Det är därför ogörligt att med exakta siffror fastställa den ekonomiska skada, som åsamkats författarna i allmänhet genom inskränkningen av skyddstiden från 50 till 30 år, så länge icke denna förkortade skyddstid praktiserats under avsevärd tidsrymd.

Matematiskt sett skulle man vara frestad dra den slutsatsen, att författarens

popularitet och därmed således även hans verks värde samt försäljningsmöjlighet avtar proportionellt till tiden. Ju längre tid efter författarens död, ju mindre värde. Bellmansfallet visar emellertid, att detta är oriktigt. Liknande exempel föreligga i avseende på t. ex. Almqvist samt även från utlandet.

Vill man bortse från ovannämnda förhållanden i fråga om författarnas popularitet, kan man säga, att författarna ekonomiskt skadats i samma proportion som talet 20 förhåller sig till talet 50.

Tillämpat på förut anförda siffror om Strindberg och Fröding skulle det betyda, att Strindberg vid uppgörelsen med sin förlagsfirma skulle vid avträde av författarrätten förlorat $\frac{2}{5}$ eller 132,000 kr. och Fröding likaledes $\frac{2}{5}$ eller 200,000 kr.

Siffrorna tjäna givetvis endast som exempel. I verkligheten falla ju varken Strindbergs eller Frödings verk helt och hållet under den nya lagen.

Att förläggarna redan insett, att författarrätten minskats i ekonomiskt värde genom skyddstidens förkortning från 50 till 30 år, framgår med all önskvärd tydlighet därav, att vid två för författarföreningens styrelse bekanta fall vid uppgörelse mellan förläggare och författare den förstnämnda parten tilltvingat sig en för honom billigare uppgörelse.

Den ena delen (den förmögenhetsrättsliga) av den grundval, på vilken skaparrätten enligt vad förut sagts vilar, har således rubbats i och med att författaren genom lagändring tillskyndats ekonomisk skada.

Motionären påpekar, att det på sina håll andragits som skäl till skyddstidens förkortande, att staten och allmänheten har intresse av att litteraturen så snart som möjligt blir fri.

Det är likväl knappast antagligt, att våra lagstiftare velat rubba ena delen av grundvalen för skaparrätten, om de vetat, att författarna därigenom till-

Statens och allmänhetens intresse av skyddstidens förkortande.

skyndats ekonomisk skada.

Nu mera är detta obestriddt. Vad allmänhetens intresse angår, uttalade Sveriges författarförening redan år 1914 i till lagutskottet avgivet yttrande, att det var en missuppfattning, att skyddstiden på 50 år hindrade allmänheten att få klassikernas verk till billigt pris. Häri instämde särskilt tillkallade sakkunniga i sitt förslag av 28 juli 1914 till nu gällande lag om rätt till litterära och musikaliska verk. Bevis anfördes även.

Sveriges författarförenings nuvarande styrelse har ingen anledning att uttala någon avvikelse från föreningens föregående uppfattning.

Tvärtom ha vi funnit ytterligare belägg på att allmänhetens intresse i fråga om läsning av klassisk litteratur för billigt pris tillgodosetts i ännu större utsträckning, sedan författarföreningen år 1914 avgav yttrande.

Biblioteksrörelsen inom landet har nu mera fått ett sådant omfång, att allmänhetens krav på billig litteratur är rikligt tillgodosett. De mellan 4,000 å 5,000 folkbibliotek, som nu med ett statsbidrag av 390,000 kronor per år stå allmänheten till tjänst och där bokläsning kan försiggå praktiskt taget gratis, visa mer än väl detta. Det är obilligt, att författarna skola tillskyndas ekonomisk skada till följd av den illusoriska föreställningen att alster av klassiker eller andra författare skulle bli billigare genom skyddstidens förkortning.

Berörda böcker utgavos före kriget till ett pris av en krona för ganska dryga band. Även goda 25-öres böcker förekommo. Lägre pris kan allmänheten rimligen icke begära.

Statens och allmänhetens intressen komma således icke att gagnas i någon framträdande grad genom skyddstidens förkortning till 30 år, åtminstone icke i proportion till den ekonomiska skada, som bevisligen tillskyndats författarna.

Däremot kan man säga, att bestämmelserna om den klassiska litteraturen, vilken enligt den nya lagen blir fri den 1 jan. 1928, äro förmånliga så till vida

Förläggarnas intressen.

att förläggarmonopolet på den klassiska litteraturen upphäves. Detta monopol har i vissa fall varit till ondo, det kan icke förnekas. Icke så att prisbilliga upplagor saknats, men så att rättsinnehavaren till klassisk litteratur varit enväldshärskare med ett dylikt systems många farliga konsekvenser. Det ligger i förläggarnas allmänna intresse, att den klassiska litteraturen öppnas för konkurrens. Detta rimliga intresse bör tillmötesgå. En annan sak är om denna konkurrens bör vara fullständigt avgiftsfri och obehindrad.

*Den fria
litteraturens
värde.*

Efter vad som redan påvisats äger den klassiska litteratur, som blir fri den 1 jan. 1928, samt den litteratur, som blir fri efter resp. 30 och 50 år från författarens död, ett visst ekonomiskt värde. Fallen Bellman, Strindberg och Fröding ge tillräckliga bevis.

Ätminstone några av våra nu levande förnämsta författares verk komma också otvivelaktigt att utgå i nya upplagor ännu sedan 30 och 50 år förgått efter dessa författares död.

Motionären framhåller, att den klassiska litteraturens ekonomiska värde be-lyses av det faktum, att en bokförlagsfirma redan annonserat att den tänker starta nya upplagor av våra klassiker den 1 jan. 1928. På förläggarghåll är man tydligen medveten om att här kan göras pengar av den fria litteraturen. Det är ingenting ont att säga därom. Det är endast påpasslighet i en marknad, som förklarats fri och öppen för vem som helst.

Men bör staten stå alldeles likgiltig inför detta faktum?

Erkänner staten riktigheten av att författarna ekonomiskt skadats genom lagen av 30 maj 1919 angående skaparrätten, gives här onekligen ett tillfälle för staten att utan någon som helst kostnad ersätta författarna som kår i viss grad för vad de som enskilda yrkesmän lidit.

Med tanke på den klassiska litteraturens frigörelse från och med den 1 jan. 1928 borde statens ingripande ske från denna tidpunkt och i övrigt med hänsyn till lagens bestämmelser så att staten förklarade sig villig övertaga all fri litteratur.

Motionären har föreslagit, att nettoinkomsten av detta övertagande skulle komma författarnas pensionsfond till godo.

Det har sagts, att författarföreningen borde vara skyldig att ange den summa, som på detta vis skulle komma författarföreningen till godo. För var och en som något känner till sättet för approximativa beräkningar står det klart, att i detta fall varje angivande av ett visst siffertal kan angripas så länge förläggarna icke offentliggöra upplagornas storlek.

Vad Bellman angår skulle man naturligtvis kunna utdraga ett slags approximativa siffervärden.

Bellman dog 1795. Hade den nuvarande lagen om skaparrätten varit tillämplig på honom, skulle hans verk varit fria 30 år efter hans död d. v. s. 1825.

Med hänsyn till vår förut gjorda beräkning, rörande tiden 1830—1923, skulle det värde av Bellmans upphörda författarrätt varom här är fråga kunna sägas uppgå till 74,446 kr., vilken summa således skulle tillfallit staten och därmed indirekt författarnas pensionsfond, om motionärens förslag varit giltigt.

Beträffande Strindberg och Fröding utgöra motsvarande siffror 132,000 och 200,000 kr.

Endast genom dessa tre författare skulle man för det av motionären avsedda syftet ha att räkna med i runt tal 406,446 kr.

Förutsätter man, att vår klassiska litteratur får ett kraftigt uppsving år 1928 och de närmast följande åren, vilket är högst sannolikt, samt beräknar det framtida värdet av skönlitteratur såsom Strindbergs, Frödings, Selma Lagerlöfs, Karlfeldts m. fl. verk ävensom av svensk dramatik, av filmning och (eventuellt) av radiering, torde man utan fara för överdrift kunna påstå, att staten

genom övertagande av den fria litteraturen skulle kunna i medeltal årligen överlämnas till Sveriges författarförening 20,000 kr.

Räknar man härtill värdet av all annan litteratur, som blir fri i en framtid, kunde siffran troligen dubblas. Vi nöja oss dock med att endast påvisa vilka värden som ligga i konsthistoriska, historiska och lexikaliska verk. Det är högst troligt, att exempelvis vissa konsthistoriska, Grimbergs historiska («Svenska folkets underbara öden» lära redan vara ute i 63,000 exemplar) samt flera av våra lexikaliska verk komma att nytryckas även 50 år efter dessa författares död.

I början av detta yttrande påpekade vi, att skaparrättens grundval är dubbel, förmögenhetsrättslig och personrättslig. I fråga om den första eller arbetarens rätt, att i ett samhälle tillförsäkras frukterna av sitt arbete, får författarna som kår genom ett antagande av motionärens förslag ett slags ersättning för vad enstaka författare gått miste om.

Det goda med förslaget är emellertid, att även författarens personrättsliga krav skyddas.

Såsom vi förut anfört består detta krav i att författaren har berättigat anspråk på att hans alster icke av en oskicklig eller illvillig utgivare offentliggöres i en form, som han själv icke godkänner.

Detta anspråk är klart och tydligt godkänt i nuvarande lag om litterära och musikaliska verk § 26, vari stadgas såväl böter som skadestånd för den som vid ett verks mångfaldigande eller offentliga uppförande, utförande eller föredragande förändrar verkets form.

Ur rent litterär synpunkt är denna lagbestämmelse ytterst viktig. Förklaras litteraturen vid viss tid fri för vem som helst, finns därmed ingen ägare till skaparrätten längre. Eftersom ingen målsman finns och endast målsman kan påtala förvanskningar av verkets form, bortfaller för vederbörande författare förutom den förmögenhetsrättsliga även den personrättsliga delen i den grundval, varpå hela skaparrätten är byggd.

Detta innebär en uppenbar fara för litteraturen ur rent litterär synpunkt.

Avsikten med att förklara litteraturen fri vid en viss tidpunkt var väl att låta det bästa som litteraturen äger komma allmänheten till godo för en rimlig penning.

Den ofrivilliga konsekvensen härav blir emellertid den, att ofri litteratur av vilket litterärt värde som helst tillförsäkras lagligt skydd mot förvanskningar under det att fri litteratur, d. v. s. den bästa, icke får något skydd alls.

Detta kan icke ha varit den lagstiftande maktens mening. Det är logiskt orimligt, att vem som helst i Sverige kan tillåtas att begagna sig av den fria litteraturen hur som helst.

Nu kan man tryggt utgå från det antagandet, att våra större och bättre förlag komma att visa hänsyn för de döda författarnas fria verk så att de icke förvanskas och förfuskas. Men lika tryggt kan man utgå från det antagandet, att dåliga förlag komma att med glädje störta sig över den fria litteraturen och därav försöka göra pengar utan att ett ögonblick ta hänsyn till några litterära synpunkter.

Nutidens tekniska hjälpmedel öppna därvid många tillfällen för sådana förlag att rent av stjäla redan utkommen klassisk litteratur och på det viset slippa sättningskostnader.

Tack vare den moderna tekniken behövde man nu endast skicka ett exemplar av den bok man önskar trycka till en grafisk anstalt i Tyskland eller Schweiz. Texten fotograferas och sedan mångfaldigas den fotografiska texten.

För att undvika eventuella beskyllningar för illojalitet kan det dåliga förlaget avlägsna ett kapitel eller några sidor ur boken. Ingen kan åtala för ett dylikt tilltag, när ingen målsman längre finns.

Det personrättsliga i skaparrätten.

I detta fall kan som skäl till förvanskningen föreligga penningbegär. Men hur många andra skäl till förvanskningar kunna icke tänkas! Skandalhunger, slarv, politiska biavsikter, missriktad etik, bekvämlighetshänsyn — allt kan spela in.

Så kommer icke att ske, svarar någon. Kan man påpeka, att förvanskningar och förfalskningar av författarnas arbeten verkligen ha ägt rum?

Härvid vilja vi först endast erinra om det inom fackkretsar beryktade och ännu vid anledning begagnade uttrycket »in usum Delphini», som härledes av den samling av 64 band grekiska och romerska klassiker, som under tiden 1674—1730 utgavos i Frankrike, ursprungligen för Ludvig den XIV:s äldsta sons räkning och där alla anstötliga eller i annat avseende för ändamålet olämpliga ställen uteslutits.

Mot detta faktum kan man genmäla, att det är för gammalt att tjäna som exempel. Nu ha vi litterär äganderätt. Världen och människorna ha blivit betydligt mycket bättre. Har det på senare tider konstaterats några missbruk i Sveriges av moderna eller klassiska författares verk?

*Missbruk
och för-
vanskningar
av förfat-
tarnas verk.*

Vi behöva till svar endast påminna om tidningen Budkavlens beryktade översättning av Strindbergs »die Beichte eines Thoren» samt särtrycket ur Frödings »Stänk och flikar» i samma tidning.

I Folkskolans läsebok i början av 1900-talet beskuros och omskrevos ett stort antal dikter och noveller. (Troligen av ideella skäl.)

I en känd skolbok har Pelle Molins välbekanta novell »En ringdans medan mor väntar» beskrivits så att själva förutsättningen för det psykologiska momentet bortfallit och novellen blivit obegriplig. Av hänsyn till den ungdomliga läsekretsen har beskrivningen om hustruns födslovänder borttagits. I stället för att använda sig av den enkla utvägen att icke medtaga novellen i skolboken, har man avsiktligt förstört och stympat författarens verk. (Troligen av ideella skäl.)

Emilie Flygare-Carléns romaner ha djupt beskrivits. (Troligen av rent affärs-mässiga skäl i rädsla för att romanerna skulle verka för långrandiga.)

Barnbiblioteket »Saga» i Sverige har särskilt specialiserat sig på att förvanska klassisk utländsk litteratur.

Nu kan man visserligen säga, att den moderna kritiken i Sverige håller tillräcklig uppsikt över dylika förvanskningar. Därav följer dock icke, att allmänheten undviker sådana upplagor. Allmänheten köper mest böcker efter den förlagsreklam som drives. Och den reklamen är känd.

Hur litet den svenska allmänheten i verkligheten fäster sig vid kritikens varningar för det dåliga, som bjudes i bokväg, framgår bäst av hela Nick-Carterlitteraturen, som endast genom de socialdemokratiska ungdomsklubbarnas praktiska bojkott mot försäljningsställena för en tid utrotades.

Påtagligt är att farliga förvanskningar av böcker ägt rum.

Vad rör dramatiska verks uppförande är det välbekant för var och en, som är invigd i teaterns hemligheter, att dramat ännu mer än boken är utsatt för de mest godtyckliga förvanskningar. Vålvilliga händer ändra dramats ursprungliga text antingen av hänsyn till skådespelarna eller publiken eller teaterns förmåga att återgiva dramat eller av andra hänsyn. Landsortsteatrarna ha i det fallet många synder på sitt samvete.

Man generar sig icke ens för de stora namnen. Ibsen lär efter att ha bevistat premiären på en av sina pjäser i ett av de nordiska länderna fällt det karakteristiska uttrycket: »stycket var svaert pent, men ikke var det mit».

Förvanskningen av dramat kan så mycket lättare gå för sig som författaren ofta icke är i tillfälle att kontrollera uppförandet. Godkänner han beskärningarna av sitt arbete, finns ju ingenting att säga.

När dessa anförda förvanskningar av böcker och dramatik äga rum redan

nu, trots att lagen om skaparrätten dock pålägger böter och skadestånd för den som »vid ett verks mångfaldigande eller offentliga uppförande, utförande eller föredragande förändrar verkets form», frågar man sig icke utan skäl vart det skall bära hän, när inget som helst skydd finnes för den fria litteraturen.

Det har anmärkts, att utlandet icke hyser någon rädsla för förvanskningar av fri litteratur och att således det vore onödigt att lagstifta i Sverige om skydd för den fria litteraturen.

På detta kunde man kort och gott svara, att det är så mycket som utlandet icke tänkt på i lagstiftningsväg. Varför skulle icke Sverige kunna vara föregångsland på det området?

Tyvärr kan man icke säga, att Sverige är något föregångsland i det hänseende som motionären syftar till.

Tanken på att det icke borde finnas någon fri litteratur är gammal.

I Frankrike har franska författarföreningen sedan femtio år kämpat för att litteraturen icke skall bli fri efter författarens död, utan att staten, författarnas arvingar och vissa föreningar skola åtnjuta en viss procent härav och övervaka försäljningen. I maj 1922 förelägo två förslag i franska deputeradekammaren, det ena av M. Pierre Rameil, rapporteur du budget des Beaux Arts, det andra av M. Marcel Plaisant, membre du Conseil judiciaire. Det senare förslaget var i det närmaste lika det förslag, som franska författarföreningen (Commission de la propriété Littéraire) år 1921 framställt.

Detta förslag gick ut på

- a) att författarrätten skulle bibehållas till 50 år efter författarens död. (Lag av år 1886)
- b) att instifta en »Domaine public payant perpétuel», som skulle tillställa reproduktion av litterära verk 50 år efter författarens död mot erläggande av 5 % av priset på varje verk, som föll under sagda bestämmelse
- c) att dessa 5 % därefter skulle delas i tre lika delar mellan
  - 1:o) staten för hjälp åt skriftställare, bibliotek, folkundervisning etc.;
  - 2:o) författarnas arvingar i rätt nedstigande led t. o. m. fjärde;
  - 3:o) föreningar, lagligen representerande litterär äganderätt (Franska förf. föreningen eller därmed likvärdiga) och vilka av staten befullmäktigats att övertaga och utdela dessa medel.

Ett märkligt tillägg förefinnes samtidigt i den franska kommissionens beslut: »La Commission demande en outre la création d'une Commission de surveillance, dont la mission consisterait à assurer le respect du droit moral de l'auteur, dont l'oeuvre est tombée dans le Domaine public».

Här föreligger ett tydligt uttalande av författarna inom, som det anses, världens främsta kulturnation om vikten att vaka över vad vi i detta yttrande kallat den personrättsliga delen av grundvalen för skaparrätten och som enligt svensk lag om skaparrätten bortfallit för den fria litteraturen.

Vi anse oss häri ha funnit det starkaste stöd man kan begära för riktigheten av vår förut anförda åsikt om vikten av att tillse, att den fria litteraturen icke förvanskas av obskyra förlag.

I England och Italien lär enligt de franska förslagsställarnas förklaring finnas liknande institutioner fast under olika former som »Domaine public payant». Denna uppgift ha vi icke varit i tillfälle att kontrollera.

I Norge har en av Norska Kirkedepartementet tillsatt kommitté för revision av skaparrätten nyligen avfattat ett förslag om statens övertagande av den fria litteraturen.

I detta »Utkast til Lov om vern for åndsverk» föreslås i kap. III § 18:

»Ophavsretten til åndsverker varer i ophavsmannens levetid og 50 år efter utløpet av hans dødsår. Når denne tid er förløpet, går retten over til staten, overensstemmende med reglen i denne lovs kap. VIII.»

Andra länders åtgöranden i samma riktning som motionärens.

I kap. VIII föreslås att »der oprettes et fond til fremme av den åndelige produksjon og til understøttelse av ophavsmen til åndsverker og deres efterlatte.

I dette fond inngår:

- 1) Det økonomiske utbytte staten vinner ved å tre inn i ophavsretten til åndsverker i kraft av sin arverett.
- 2) Utbyttet av den ophavsrett, som staten vinner med hjemmel av denne lovs § 14.» etc.

I Danmark har Undervisningsministeriet tillsatt en kommitté med departementschefen Glahn som ordförande för revision av skaparrätten. Kommittén har i första behandl. år 1923 avgivit ett utlåtande, vari bl. a. föreslås tre alternativ:

- 1) att författarrätten överhuvud icke upphör tidigare än annan äganderätt;
- 2) att den efter 50 år övergår till organisationerna;
- 3) att den efter 50 år övergår till staten.

I Tyskland inbjöd år 1921 »Verband deutscher Bühnenschriftsteller» representanter för intresserade sammanslutningar och för regeringen till ett möte, där det framlades ett förslag till lag, enligt vilket på varje uppförande av sceniskt verk och på varje sålt ex. av en bok, vartill den enskilda författarrätten upphört skulle läggas en procentvis fastställd avgift, varav $\frac{2}{3}$ skulle tillfalla resp. författarförbund och $\frac{1}{3}$ staten. Förslaget rönt livlig anslutning från de närvarande representanterna för de olika sammanslutningarna liksom från de båda justitie- och inrikesministrarna, som närvor». (Enl. Svensk Bokhandelstidning nr 5 år 1921.)

Vi finna således, att motionären har mycket gott stöd för sin motion i de rättsprinciper, som hålla på att bryta igenom eller redan brutit igenom utomlands i fråga om skaparrättens bevarande.

Förslag till
organisa-
tion.

Motionären har i sitt förslag icke framhållit hur saken skulle kunna ordnas, om förslaget antoges av riksdagen.

Författarföreningens styrelse, som anser det praktiska ordnandet av statens övertagande av den fria litteraturen vara av intresse vid frågans vidare behandling, ber härmed få göra följande förslag.

Staten övertar all fri litteratur. För att bevaka detta intresse tillsättes en nämnd på tre personer, av vilka staten, Sveriges författarförening och Svenska bokförläggarföreningen utser vardera en.

Vem som helst har, efter ansökan till nämnden, rätt att, för såvitt nämnden finner lämpligt och sedan den prövat den sökandes litterära och ekonomiska garantier, utgiva eller uppföra på dylikt sätt förvarade verk under en viss tid. Alltså finnes inget hinder, att flera förläggare samtidigt utgiva samma verk.

För denna rätts beviljande erlägges till nämnden en viss procent av bokpriset för vart exemplar och av bruttoinkomsten för föreställning, där det gäller dramatik.

Efter avdrag av nämndens kostnader, vilka icke borde bliva särdeles stora, då författarföreningen samt bokförläggarföreningen kunde av reellt intresse för saken bestrida sina nämndeledamöters kostnader, överlämnas behållningen till en författarnas pensionsfond, som förvaltas av Sveriges författarförening under revision av staten.

Ett annat sätt vore att staten inrättade ett statstryckeri för bl. a. fri litteratur, och därigenom blev egen förläggare för densamma. Statsmonopol tyckas dock vara så pass omstridda, att vi åtminstone icke anse det nödigt att i detta yttrande utveckla den tankegången.

Samman-
fattning av
styrelsens
åsiikt.

Vad än förslagets genomförande kan bringa Sveriges författarförening i ekonomiskt hänseende, står det för oss, föreningens styrelse, klart, att själva rättsfrågan är huvudsaken i motionärens förslag.

Efter styrelsens mening vore det också värdigast överensstämmande med övriga rättsprinciper i vårt samhälle, att skaparrätten bleve liksom äganderätten evig och att således författarnas arvingar kunde draga full nytta av arvet, vilket nu till stor del tillfaller förläggarna.

Då vi emellertid av erfarenhet veta hur lång och svår striden varit för att bereda blott ett nödortfött skydd för författarna och få skaparrätten erkänd som en laglig rätt, anse vi tiden ännu icke mogen att yrka på genomförandet av en lag om evig skaparrätt. Vi få därför nöja oss med att instämma i motionärens förslag.

I skrivelse till Kungl. Maj:t 27 febr. 1923 har författarföreningens styrelse ingått med ansökan i liknande syfte som motionären.

Författarföreningens nuvarande styrelse har också efter att ha tagit del av herr Sigfr. Hanssons motion, beslutat att enhälligt tillstyrka densamma under uttalande av sitt fullständiga gillande av motionens syfte och mening.

Stockholm den 16 febr. 1924.

Styrelsen för Sveriges författarförening.

ERNST DIDRING,

Ordförande.

Ulf von Konow,
Sekreterare.

Bilaga B.

Sedan Svenska Bokförläggareföreningens styrelse beretts tillfälle att avge yttrande i anledning av herr Sigfrid Hanssons motion i Första kammaren om ändring i lagen om rätt till litterära och musikaliska verk, får styrelsen härmed värdsamt anföra följande.

I motionen ifrågasätter herr Hansson dels att genom särskild lag skulle stadgas, att författarrätten efter den i nu gällande lag stadgade skyddstidens utgång skulle övergå till staten med skyldighet för staten att avsätta de vid författarrättens ekonomiska utnyttjande inflytande medel, sedan statens omkostnader för utnyttjande avdragits, till en sjuk- och pensioneringsfond för svenska författare, dels ock att härför erforderliga ändringar skulle införas i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk.

Vid bifall till ett sådant förslag skulle man beträffande klassikerna ju i verkligheten återgå till den lagstiftning rörande författarrättens skydd, som gällde före år 1878, d. v. s. författarrätten bleve aldrig fri, om det funnes någon livskraft kvar hos arbetet. Visserligen komme författarrätten icke att tillhöra författarens rättsinnehavare under en obegränsad tid efter författarens död. I stället bleve densamma monopoliserad i statens hand men dock i syfte att tillförsäkra staten de fördelar, som i regel följer med författarrättens disposition vid utgivning av nya arbeten, d. v. s. honorar för varje upplaga.

Under sådana förhållanden och då den i 1877 års lag stadgade övergångstiden ej går till ända förrän med utgången av år 1927, skulle det ju till synes icke inträda något nytt förhållande därigenom, att, innan överhuvud taget för-

fattarrätten i Sverige bleve fri, en ny lagstiftning stadgade, att staten i och med ingången av år 1928 inträdde såsom författarrättens innehavare. I verkligheten ställer sig emellertid saken annorlunda. Styrelsen fränser därvid, att de mera stränga former, varunder ett statens organ alltid måste funktionera, skulle göra avtalen om utgivande av nya upplagor något mera omständliga. Detta förhållande komme dock säkerligen icke att hindra, att förläggare funnes, som vore hugade att utgiva äldre arbeten med *verklig* livskraft även mot erläggande av honorar.

Styrelsen har i stället i tankarna det sätt, varpå statens inträdande i författarrätten kommer att inverka vid prissättningen av de svenska klassikernas arbeten, något som blir av särskild betydelse i fråga om upplagor av arbeten, där dags- och nyhetsintressena icke spela någon som helst, i varje fall endast en underordnad roll och självfallet med årens lopp avsättningsmöjligheterna sjunka.

Härmed är man inne på ett vidsträckt område, där emellertid ej blott förläggarna utan även allmänheten äga det största intresse. Vill man se bokförläggarens verksamhet allenast ur ekonomisk synvinkel, måste man å andra sidan betrakta allmänhetens krav, särskilt när det gäller klassiska arbeten, från den kulturella sidan. Kraven från bägge dessa sidor syfta till bokens förbilligande. Ju billigare boken blir, desto större blir avsättningen och desto lättare har allmänheten att förvärva sig arbetena. Med den plan, som motionären framlagt, skulle man emellertid, vid beräkning av framställningskostnaderna, för all framtid förutsätta honorar. (Redan nu skulle dock styrelsen vilja framhålla, att, på sätt längre fram antydes, staten likväl i många fall måste ställas inför nödvändigheten att även vid monopolisering av författarrätten medgiva arbetets utgivande utan honorar.) Det torde under sådana förhållanden vara lämpligt, att, med den erfarenhet man vunnit inom bokförläggarnes krets, något beröra honorarets betydelse för prisbildningen och i sammanhang därmed prisets inverkan vid avsättningen av klassiker och statens befatning med bokens utgivande vid författarrättens monopolisering. Dessförinnan tillåter sig emellertid styrelsen erinra om syftmålet med den nedsättning av skyddstiden från 50 till 30 år efter författarens död, som genomfördes med lagen av den 30 maj 1919.

I detta avseende må först framhållas, att redan år 1907 i Andra kammaren frambars en motion om den allmänna skyddstidens nedsättning till 30 år efter författarens död. I motionen framhölls, hurusom lagen dels avsåge att tillförsäkra författaren det fulla värdet av hans arbete och förty gäve honom ensam förfoganderätt däröver under en lång följd av år, dels ock å andra sidan ville tillgodose det allmänna intresse, som krävde att få fritt tillgodogöra sig det andliga arbetets produkter och i vidast möjliga mån göra dem tillgängliga för folket. Det vore detta allmänna intresse, som lett till att den förut obegränsade författarrätten inskränkts till att gälla endast under en viss begränsad tidrymd. Lagens egen mening krävde alltså, att skyddstiden ej utsträcktes utöver vad hänsynen till författarens rätt verkligen fordrade. Den litteratur, som skulle komma att beröras av en förkortning av gällande skyddstid, vore den del av den skönlitterära produktionen, som ännu några tiotal år efter författarens död hade full livskraft, som då ännu allmänt lästes och som kunde sägas utgöra vår nationallitteratur i egentligaste mening. Dennas spridning skulle givetvis gynnas bättre, om litteraturen vore fri och kunde utges av envar, än om den vore förlageegendom. Visserligen vore icke något att invända mot att författarrätten överginge till författarens efterlevande. Men dessas rätt torde lämpligen tillgodoses, om de finge åtnjuta en så pass lång skyddstid, att en ytterligare förlängning av denna ej i någon väsentlig mån skulle öka författarrättens värde vid deras tillträddande av densamma.

I det förslag till lagar i hithörande ämnen, som år 1914 avgavs av därtill inom Kungl. Justitiedepartementet förordnade sakkunniga, framhöllo däremot

dessa — med anslutning till de synpunkter, som beträffande skyddstidens längd framförts av Sveriges författarförening — att på skäl, som jämväl av herr Hansson berörts i sin motion, teorien om auktorsskyddet såsom fördröjande den klassiska skönlitteraturen näppeligen vidare kunde upprätthållas, samt hemställde vid sådant förhållande, att skyddstiden skulle såsom förut bestämmas till 50 år efter auktors död.

I den till 1919 års riksdag avlätna Kungl. propositionen med bl. a. förslag till lag om rätt till litterära och musikaliska verk anförde statsrådet och chefen för Kungl. Justitiedepartementet, att han för sin del funne den tid av 50 år efter auktors död, under vilken mångfaldiganderätten enligt lagen vore gällande, vara väl drygt tillmätt och hänvisade till vad som anförts i ovannämnda motion vid 1907 års riksdag, som han funne synnerligen beaktansvärd. Han anförde vidare, att bestämmelsen om 50-årig skyddstid historiskt kunde förklaras så, att den tillkommit för att förmedla övergången från den »eviga» auktorsrätten enligt tryckfrihetsförordningens regel, samt föreslog, att skyddstiden skulle omfatta 30 år efter författarens död, vilket vann riksdagen bifall.

Vid en granskning av de ovan refererade motiven för skyddstidens nedsättning från 50 till 30 år efter författarens död, faller det i ögonen, hurusom den nu framlagda motionen bryter mot ovannämnda grunder, som anförts såsom skäl för skyddstidens begränsning. Herr Hanssons förslag om att författarrätten efter nu föreskriven skyddstids utgång skall övergå till staten innebär, såsom förut antytts, i verkligheten en återgång till den »eviga» auktorsrätten. Efter det författarrätten först tillhört den enskilde författaren och hans arvingar, övergår densamma till staten. Auktorsrätten blir alltså aldrig fritt tillgänglig för allmänheten såsom tänktes vid skyddstidens nedsättning. Under författarens livstid är det han, som träffar uppgörelse med ett visst förlag om utgivningen av verket, efter författarens död dennes arvingar och efter skyddstidens utgång blir det staten, som träder i författarens och hans arvingars ställe.

Hur statens ingripande i ena eller andra avseendet kommer att te sig i praktiken, kan naturligtvis ej med någon bestämdhet angivas. Svenska Bokförläggareföreningens styrelse tillåter sig dock uttala den meningen, att i varje fall någon fördel ur kulturell synpunkt ej står att vinna genom den föreslagna åtgärden, åtminstone icke den fördelen, vartill man syftat med skyddstidens begränsning. Självfallet måste nämligen bokens pris fördröjas därigenom, att enligt motionärens plan honorar alltid skulle utgå och givetvis blir avsättningen av ett arbete alltid i någon mån, större eller mindre, beroende på det pris, som åsättes arbetet. Vid kalkyleringen av ett bokhandelspris läggas ju till grund framställningskostnaderna, däri inbegripet honorar, försäljningskostnader, bokförlagets egna kontors- och lagerkostnader m. m. samt vinstmarginal. Om ett arbete skulle utan *honorarskyldighet* åsättas ett bokhandelspris av 3 kronor, kan vid ett honorar av exempelvis 50 öre per exemplar — något som bör anses normalt vid ett bokhandelspris av 3 kronor, ity att författarhonorar i genomsnitt torde kunna räknas till $16\frac{2}{3}\%$ av bokhandelspriset — icke bokhandelspriset stanna vid 3 kronor 50 öre. Även på höjning av priset måste nämligen beräknas försäljningskostnader, vilka utgå i procent å hela bokhandelspriset, och dessutom en ökad riskmarginal för förlaget, inbegripet ränta å det nedlagda kapitalet och andra omkostnader under den tid, upplaga icke sålts i tillräcklig grad för att täcka förlagets egna omkostnader inbegripet honorar.

Honoraret spelar också redan vid dagens arbeten en stor roll. Det är sålunda ett känt förhållande, att i många fall arbeten, trots hög kvalitet, icke äro av beskaffenhet att kunna vinna avsättning vid ett pris, som skulle åsättas med ett honorar efter vanliga grunder. I dylika fall blir det ju nu antingen förläggaren, som tager förlusten, eller också författaren, som i valet mellan utgivande

eller icke utgivande finner sig böra avstå från honorar helt eller delvis. Tager man i betraktande, att 30 år efter författarens död allenast ett mycket ringa antal författares arbeten äga tillräcklig livskraft för att utkomma i nya upplagor, att i varje fall läsekreten blir mycket begränsad och att därför också i högre grad än eljest avsättningen blir beroende på priset, inses lätteligen, att honorar eller icke honorar skulle komma att spela en mycket avsevärd roll vid avsättningen för dylika äldre arbeten. Särskilt måste man därvid tänka sig fall, där en höjning av priset, beroende på honorar, måste verka prohibitivt.

Just med hänsyn till dessa gränsfall är det naturligtvis en synnerligen stor risk att, såsom från visst håll ifrågasatts, staten såsom innehavare av monopolrätten skulle giva utgivningsrätten fri mot en på förhand bestämd royalty, som eventuellt ställdes i förhållande till bokhandelspriset. En sådan ordning skulle visserligen förenkla statens händhavande av monopolrätten. Men samtidigt låste man dock fast utgivningen till arbeten, som kunde bära någon royalty. Härigenom skulle ju med all säkerhet inträffa, att arbeten, som även om desamma icke kunde nå någon större publik, dock vore av den största betydelse ur kulturell synpunkt, helt förhindrades att utkomma i nya upplagor efter det monopolrätt tillkommit. Man vore väl därför nödsakad att tänka sig, att, om författarrätten 30 år efter författarens död bleve i statens hand monopoliserad, staten själv ej blott prövade förlagsanbud utan även direkt vidtog åtgärder till arbetets utgivning. För att klassiska arbeten sålunda skulle föreligga i bokhandeln, kunde helt säkert alltemellanåt erfordras, att staten själv infordrade anbud och ävenledes esomoftast helt efterskänkte honorarskyldighet.

Därmed kommer man ju in på ett område, som måhända skulle bliva rätt så svårt att disponera och i varje fall av synnerligen grannlaga natur, helst prövningen av inkomna honoraranbud eller mellan honorarskyldighet eller icke honorarskyldighet lätteligen kunde få en smak av censur, där den censurerandes subjektiva uppfattning om angelägenheten av arbetets förnyade utgivning kunde spela en viss roll.

För att emellertid återgå till frågan om honorarets betydelse vid prisbildningen må framhållas, att, om honoraret tagits i beräkning vid prissättningen av en sista upplaga före skyddstidens utgång, kommer naturligtvis en övergång av författarrätten till staten icke att verka prisförbilligande utom för såvitt staten efterskänker honoraret eller sätter honoraret efter lägre grunder än dem, som följts vid prissättningen av nämnda upplaga. Nu ligger emellertid saken helt annorlunda. Det torde sålunda vara felaktigt att räkna med att förläggaren fortfarande ända till slutet av 30-årsperiodens utgång räknar med honorar eller en vinstmarginal, som inneslöte en amortering av det honorar, som tidigare betalats till författarens rättsinnehavare. Ett sådant förfarande torde med den erfarenhet Bokförläggareföreningens styrelse har, icke förekomma, i varje fall allenast i sällsynta undantag. Det förhåller sig nämligen så, att den förläggare, som genom avtal en gång för alla förvärvat författarrätten till något verk, söker snarast möjligt avskrivna det till författaren eller hans arvingar utbetalade honoraret. På så sätt har det lyckats för en del förlag att vid kalkylering av senare upplagor icke behöva inräkna honorarkostnader, något som kan förklara så prisbilliga upplagor som exempelvis den i motionen omnämnda Tegnérupplagan.

För övrigt ligger det i sakens natur, att, om icke genom ändrad lagstiftning honorar till enskilde eller stat skall utgå för äldre arbeten från och med 1928 års ingång, d. v. s. om 1919 års lag i detta avseende blir oförändrad, varje förläggare, som vid nämnda tidpunkt disponerar över författarrätt till klassikerarbete, måste räkna med tillkomsten av upplagor från andra förlag, där vid prissättningen ingen hänsyn tages till honorar. Redan detta förhållande måste ju

i vederbörandes eget intresse leda till ett bokhandelspris, som gör arbetet konkurrenskraftigt.

Det torde alltså få anses som klart, att man åtminstone för flertalet av de klassiker, vilka fortfarande hava livskraft, har att vid ett förfarande, där staten tillgodogör sig för ett eller annat ändamål honorar, räkna med en prisförhöjning utöver de upplagor, som komma att förefinnas i handeln vid 30-årsperiodens utgång.

Detta skulle ju för övrigt för allmänheten förefalla rätt så egendomligt, som samma allmänhet samtidigt skulle bjudas på översättningar av främmande länders klassiker utan att dessa arbeten fördyrats genom honorar, vartill kommer att våra klassiska arbeten väl antagligen skulle fortfarande utkomma i översättningar i utlandet utan att svenska staten därvidlag skulle kunna göra samma anspråk på honorar, som nu ifrågasatts beträffande den svenska marknaden.

Sammanfattande vad hittills anförts hävdar styrelsen alltså, att en bestämmelse om författarrättens övergång på föreslaget sätt till staten efter skyddstidens utgång skulle medföra, att allmänheten, till vars åtnädd skyddstiden genom 1919 års lag nedsattes från 50 till 30 år, komme att få inskränkt i stället för ökad möjlighet att få del av och förvärva vår nationallitteratur, dels enär, om syftemålet med författarrättens monopolisering skulle vinnas, densamma efter skyddstidens utgång icke skulle kunna utgivas till sådant pris per verk, att densamma bleve lika lätt tillgänglig för den stora allmänheten som nu, dels ock enär det lär kunna befaras, att utgivningen därav överhuvud taget skulle komma att ske i mindre omfattning än om författarrätten upphörde och litteraturen bleve fri.

Under dessa förhållanden torde det kunna synas rätt så tveksamt, huruvida vid en belastning av den klassiska litteraturen med honorar för all framtid skulle kunna vinnas så stora fördelar, som i motionen avsetts, helst man ju icke får fråse, att statens egna kostnader för hela ordningen torde taga i anspråk icke så små belopp, då givetvis uppdraget eller uppdragen att pröva anbud om disponerande av den monopoliserade författarrätten liksom också att stimulera till utgivande av klassisk litteratur torde kräva krafter av rätt så hög kvalitet.

En annan fördel, som motionären avsett med sitt förslag, går ut på, att effektiv kontroll skulle hållas över att den fria litteraturen icke göres till ett lättfånget byte för vilken förläggare som helst, som endast i rent geschäftssyfte kastar ut mindervärdiga upplagor av »fri» litteratur.

Det må medgivas, att syftemålet i denna punkt synes väl så beaktansvärt. Att en lika effektiv kontroll över vår nationallitteratur emellertid i verkligheten skapas på ett annat enklare sätt än vad motionärens förslag innebär synes påtagligt. Enbart den kritik, som skulle uppstå, samt allmänhetens opinion vid försök till misshandling av ett nationalverk torde i stort sett i och för sig vara tillräckligt skydd för sagda litteratur. Det må för övrigt framhållas, att den svenska förlagsverksamheten ingalunda står på ett sådant lågt plan, att man har rätt att utgå ifrån, att förhållandet i Sverige vid utnyttjandet av en fri litteratur skulle bliva sämre än i de stora kulturländerna, där ett dylikt förhållande efter skyddstidens utgång sedan lång tid tillbaka varit rådande utan att det förmärkts någon olägenhet därav. Att till förekommande av mindervärdiga upplagor av klassikerna här i Sverige anlita ett statsorgan torde därför vara mindre behövt, helst det måhända i och för sig icke är så lätt att bestämma, huruvida en upplaga skall betraktas såsom mindervärdig eller icke. Med den erfarenhet, man vunnit inom bokförläggarvärlden, finnes sålunda beträffande det rent yttre krav från högt kvalificerade håll, som fullständigt korsa varandra, det ena kravet att med åsidosättande av utstyrelsen tillse att genom prisbillighet sprida den goda litteraturen inom de vidaste lager, och det

andra kravet att tillse, att arbetena erhålla en mot deras värde svarande god och vacker utstyrel. Utan att ingå på den ytterligare motiveringen för dessa skilda krav vill styrelsen blott framhålla, att det nog torde vara rätt så olämpligt, att en myndighet satte sig till doms i dylika fall. Bättre är nog, som nyss sagts, att låta den allmänna opinionen verka såsom korrigerande vid åtgärder av mindre tillfredsställande beskaffenhet.

I detta sammanhang torde vara lämpligt att göra den detaljanmärkningen, att, ehuru motionären synes anse, att den ifrågasatta fonden skulle komma till användning allenast för författare, man dock i verkligheten skulle komma att ställas inför kravet att utsträcka fondens bispringande verksamhet även till andra kategorier av intellektuella arbetare. Styrelsen tänker därvid jämväl på det förhållandet, att författarskap och musikalisk eller annan konstnärlig produktion ofta kunna vara så sammanflätade, att honorarinkomsten av en persons arbete lika mycket eller kanske i en del fall mera är beroende på annat medarbetarskap än på författarskapet.

Innan styrelsen avslutar detta sitt yttrande, vill styrelsen såsom sin mening framhålla, att, om det trots alla invändningar, som däremot med allt fog böra kunna göras, ändock är från avgörande håll en bestämd önskan att disponera över författarrätten efter skyddstidens utgång, vill det synas Bokförläggareföreningens styrelse, som om det vore att tillråda att gå tillbaka till en skyddstid av 50 år till förmån för författarens rättsinnehavare. Därigenom skulle ju vinsten på arbetet komma rätter vederbörande till godo, d. v. s. auktorns rättsinnehavare, eventuellt auktor själv vid försäljning av författarrätten för hela den tid författarrätten gäller. Detta synes ju mera tilltalande än att såsom motionärens förslag innebär denna förmån även skulle komma till godo andra, vilkas verk i fråga om kvalitet och livskraft spela kanske ur kulturell synpunkt mindre eller ingen roll. Därjämte skulle man då vinna det mål, som Bokförläggareföreningen nu närmast syftar på, nämligen det att auktorsrätten dock en gång bleve fri, så att det gamla önskemålet, att den klassiska litteraturen skall i billigaste möjliga form hållas allmänheten tillhanda, uppfylldes.

Stockholm den 21 februari 1924.

Å styrelsens för Svenska Bokförläggareföreningen vägnar:

CONRAD CARLESON.

Birger Barre.